

PARICHAYA

PREPARATORY COURSE FOR LEVEL 2
OF
SAMSKRITA BHARATI EXAMS

परिचयः

परीक्षा-सज्जतावर्गः - पत्राचारसंस्कृतस्य द्वितीयस्तरः

Class 16 – Cit-can pratyaya, witty saying 5

Teacher: Kum. Maheshwari

गुरुवन्दनम् – Guruvandanam

गुरुरेव गतिर्गुरुमेव भजे

gurureva gatirgurumeva bhaje

गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे ।

guruṇaiva sahāsmi namo gurave ।

न गुरोऽ परमं शिशुरस्मि गुरोः

na guroऽ paramam̄ śiśurasmi guroḥ

मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो ॥

matirasti gurau mama pāhi guro ॥

प्रार्थना - Prayer

ब्रवीमि संस्कृतं वाचा

bravīmi samskṛtam vācā

ध्यायामि संस्कृतं हृदा ।

dhyāyāmi saṃskṛtam hṛdā ।

कुर्वे सेवां च कायेन

kurve sevāṁ ca kāyena

वन्दे संस्कृतमातरम् ॥

vande saṃskṛtamātaram ॥

प्रार्थना - Prayer

यो नरस्संस्कृतव्योम्नि
ह्यालयं रमते मुदा ।
संस्कृतिं चैव संस्कारं
विन्दते नात्र संशयः ॥

yo narassamskrtavyomni
hyālayam̄ ramate mudā ।
saṃskṛtim̄ caiva saṃskāram̄
vindate nātra samśayah ॥

अवलोकनम्

शब्दरूपाणि

पुर्लिङ्गः

अकारान्तः - राम

इकारान्तः - हरि

उकारान्तः - गुरु, शम्भु

ऋकारान्तः - पितृ

ओकारान्तः - गो

स्त्रीलिङ्गः

आकारान्तः - माला

इकारान्तः - मति

ईकारान्तः - नदी

उकारान्तः - धेनु

ऋकारान्तः - मातृ

ओकारान्तः - गो

नपुंसकलिङ्गः

अकारान्तः - फल

इकारान्तः - वारि

उकारान्तः - मधु

सर्वनामशब्दाः

तद्, एतद्, किम्, अस्मद्,
युष्मद्, इदम्, एक, द्वि,
त्रीणि, चतुर्

धातुरूपाणि

पठ्, भू, या, दा, नृत्, चिभ्

वन्द्, वृध्, शीड्, दा, विद्, चिभ्

पदसङ्ग्रहः

सन्धिः (८)

चाटुश्लोकः (४)

भाषाभ्यासः

- विशेष-विशेषण-भावः
- पूरणप्रत्ययान्ताः
- विधिलिङ्ग-लकारः
- कर्मणिप्रयोगः - वर्तमानकाले
- भूतकाले, क्तप्रत्ययः (भूतकृदन्तः)
- लोट्-लकारः

भाषाभ्यासः

चित्-चन-प्रयोगः

चित्-चन-प्रयोगः

- कश्चित् पुरुषः तत्र गच्छति ।
- काचित् वृद्धा कथां वदति ।
- सः किञ्चित् पुस्तकं पठति ।
- कश्चन बालकः मार्गे अपतत् ।
- काचन स्त्री गायन्ती कार्यं करोति ।
- किञ्चन धान्यं भूमौ वपतु ।

किम् (पुं) - कः + चित् = **कश्चित्**

किम् (स्त्री) - का + चित् = **काचित्**

किम् (नपुं) - किं + चित् = **किञ्चित्**

किम् (पुं) - कः + चन = **कश्चन**

किम् (स्त्री) - का + चन = **काचन**

किम् (नपुं) - किं + चन = **किञ्चन**

चित्-चन-प्रयोगः

कश्चित् / कश्चन

- Somebody (male)

काचित् / काचन

- Somebody (female)

किञ्चित् / किञ्चन

- Something (neuter)

✓ किम् - सर्वनामशब्दः, विशेषणम्

✓ किम् + चित्/चन = अव्ययम्

✓ अनिश्चितार्थे

✓ लिङ्गभेदः अस्ति

✓ विशेष्यम् अनुसृत्य लिङ्ग-विभक्ति-वचनानि भवन्ति

मकारान्तः किम्-शब्दः

पुर्विलङ्गः

स्त्रीलिङ्गः

नपुंसकलिङ्गः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
कः	कौ	के
—	—	—
कम्	कौ	कान्
केन	काभ्याम्	कैः
कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
कस्य	कयोः	केषाम्
कस्मिन्	कयोः	केषु

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
का	के	काः
—	—	—
काम्	के	काः
क्या	काभ्याम्	काभिः
कस्यै	काभ्याम्	काभ्यः
कस्याः	काभ्याम्	काभ्यः
कस्याः	कयोः	कासाम्
कस्याम्	कयोः	कासु

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
किम्	के	कानि
—	—	—
किम्	के	कानि
केन	काभ्याम्	कैः
कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
कस्य	कयोः	केषाम्
कस्मिन्	कयोः	केषु

किम् (पुं) + चित्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	कश्चित्	कौचित्	केचित्
सम्बोधनप्रथमा	—	—	—
द्वितीयाविभक्तिः	कञ्चित्	कौचित्	कांश्चित्
तृतीयाविभक्तिः	केनचित्	काभ्याञ्चित्	कैश्चित्
चतुर्थीविभक्तिः	कस्मैचित्	काभ्याञ्चित्	केभ्यश्चित्
पञ्चमीविभक्तिः	कस्माञ्चित्	काभ्याञ्चित्	केभ्यश्चित्
षष्ठीविभक्तिः	कस्यचित्	कयोश्चित्	केषाञ्चित्
सप्तमीविभक्तिः	कस्मिंश्चित्	कयोश्चित्	केषुचित्

किम् (स्त्री) + चित्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	काचित्	केचित्	काश्चित्
सम्बोधनप्रथमा	—	—	—
द्वितीयाविभक्तिः	काञ्चित्	केचित्	काश्चित्
तृतीयाविभक्तिः	क्याचित्	काभ्याञ्चित्	काभिश्चित्
चतुर्थीविभक्तिः	कस्यैचित्	काभ्याञ्चित्	काभ्यश्चित्
पञ्चमीविभक्तिः	कस्याश्चित्	काभ्याञ्चित्	काभ्यश्चित्
षष्ठीविभक्तिः	कस्याश्चित्	कयोश्चित्	कासाञ्चित्
सप्तमीविभक्तिः	कस्याञ्चित्	कयोश्चित्	कासुचित्

किम् (नपुं) + चित्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	किञ्चित्	केचित्	कानिचित्
सम्बोधनप्रथमा	—	—	—
द्वितीयाविभक्तिः	किञ्चित्	केचित्	कानिचित्
तृतीयाविभक्तिः	केनचित्	काभ्याञ्चित्	कैश्चित्
चतुर्थीविभक्तिः	कस्मैचित्	काभ्याञ्चित्	केभ्यश्चित्
पञ्चमीविभक्तिः	कस्माञ्चित्	काभ्याञ्चित्	केभ्यश्चित्
षष्ठीविभक्तिः	कस्यचित्	कयोश्चित्	केषाञ्चित्
सप्तमीविभक्तिः	कस्मिंश्चित्	कयोश्चित्	केषुचित्

किम् (पुं) + चन

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	कश्चन	कौचन	केचन
सम्बोधनप्रथमा	—	—	—
द्वितीयाविभक्तिः	कञ्चन	कौचन	कांश्चन
तृतीयाविभक्तिः	केनचन	काभ्याञ्चन	कैश्चन
चतुर्थीविभक्तिः	कस्मैचन	काभ्याञ्चन	केभ्यश्चन
पञ्चमीविभक्तिः	कस्माच्चन	काभ्याञ्चन	केभ्यश्चन
षष्ठीविभक्तिः	कस्यचन	कयोश्चन	केषाञ्चन
सप्तमीविभक्तिः	कस्मिंश्चन	कयोश्चन	केषुचन

किम् (स्त्री) + चन

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	काचन	केचन	काश्चन
सम्बोधनप्रथमा	—	—	—
द्वितीयाविभक्तिः	काञ्चन	केचन	काश्चन
तृतीयाविभक्तिः	क्याचन	काभ्याञ्चन	काभिश्चन
चतुर्थीविभक्तिः	कस्यैचन	काभ्याञ्चन	काभ्यश्चन
पञ्चमीविभक्तिः	कस्याश्चन	काभ्याञ्चन	काभ्यश्चन
षष्ठीविभक्तिः	कस्याश्चन	कयोश्चन	कासाञ्चन
सप्तमीविभक्तिः	कस्याञ्चन	कयोश्चन	कासुचन

किम् (नपुं) + चन

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमाविभक्तिः	किञ्चन	केचन	कानिचन
सम्बोधनप्रथमा	—	—	—
द्वितीयाविभक्तिः	किञ्चन	केचन	कानिचन
तृतीयाविभक्तिः	केनचन	काभ्याञ्चन	कैश्चन
चतुर्थीविभक्तिः	कस्मैचन	काभ्याञ्चन	केभ्यश्चन
पञ्चमीविभक्तिः	कस्माच्चन	काभ्याञ्चन	केभ्यश्चन
षष्ठीविभक्तिः	कस्यचन	कयोश्चन	केषाञ्चन
सप्तमीविभक्तिः	कस्मिंश्चन	कयोश्चन	केषुचन

चित्-चन-प्रयोगः

- कश्चित् युवकः कोलाहलं करोति ।
- ग्रन्थालयात् कानिचन पुस्तकानि आनयतु इति शिक्षकः वदति ।
- केनचित् मम वस्तुनि अपहृतानि ।
- कस्यचित् धनस्यूतः तत्र पतितः ।
- काश्चन महिलाः जल्पनं कुर्वन्ति ।
- कस्मिंश्चित् दिने मम सख्याः जन्मदिनम् अस्ति ।
- केषुचित् नगरेषु वायुमालिन्यम् अधिकम् अस्ति ।

चित्-चन-प्रयोगः

कुत्र, कदा, कुतः, कति, कथम् + चित्/चन = अनिश्चितार्थकम्

- मम लेखनी **कुत्रचित्** पतिता ।
- **कदाचित्** सज्जनः अपि रुषः भवति ।
- प्रकोष्ठे **कुतश्चित्** शीतवायुः आगच्छति ।
- **कतिचित्** नाणकानि प्राप्य भिक्षुकः सन्तुष्टः ।
- **कथश्चित्** बालकः वृक्षम् आरुढवान् ।
- **कुत्रचित्/कुत्रचन** - somewhere
- **कदाचित्/कदाचन** - sometime
- **कुतश्चित्/कुतश्चन** - from somewhere
- **कतिचित्/कतिचन** - a few
- **कथश्चित्/कथश्चन** – somehow

चित्-चन-प्रयोगः

- चित् / चन - अव्ययम्
  - समानः अर्थः
  - किम् + चित् / चन
  - विशेषम् अनुसृत्य लिङ्ग-विभक्ति-वचनानि भवन्ति
  - प्रश्नवाचकम् + चित् / चन
- ↓
- (कुत्र, कदा, कुतः, कति, कथम्)

अभ्यासः

I. According to the gender, number and case of the विशेष fill in the blanks with the suitable forms of किंशब्द with चित् / चन

केषुचित्/केषुचन

चषकेषु

केनचित् बालकेन

कस्यचित्/कस्यचन

ध्वजस्य

केभ्यश्चित्/केभ्यश्चन

नगरेभ्यः

कयाचित्/कयाचन

कुञ्जिकया

काञ्चित्/काञ्चन

युवतिम्

कैश्चित्/कैश्चन

विचारैः

कस्याञ्चित्/कस्याञ्चन

उत्पीठिकायाम्

कस्याञ्चित्/कस्याञ्चन

शाटिकायाः

कासाञ्चित्/कासाञ्चन

लेखनीनाम्

कानिचित्/कानिचन

फलानि

अभ्यासः

II. Fill in the blanks with the suitable forms of किंशब्द with चित् / चन

- वयम् अद्य _____ कथां शृणुयाम् । कञ्चित्/कञ्चन
  - वर्गार्थं _____ राज्येभ्यः जनाः आगताः । केभ्यश्चित्/केभ्यश्चन
  - कार्यक्रमे _____ बालकं वेदिकां प्रति
आहृतवन्तः । कञ्चित्/कञ्चन
  - _____ आपणेषु उत्तमफलानि प्राप्यन्ते । केषुचित्/केषुचन

अभ्यासः

- लोकयाने _____ पुरुषस्य धनस्यूतः नष्टः ।
- ह्यः अहं _____ पत्रिकायां विवेकानन्दस्य
भावचित्रं हृष्टवती ।
- _____ जनैः धनसङ्गङ्हणं कृतम् ।
- सा _____ महिलाभ्यः शाटिकां दत्तवती ।
- _____ संवत्सरेषु देशो सुभिक्षता हृश्यते ।

कस्यचित्/कस्यचन

कस्याच्चित्/कस्याच्चन

कैश्चित्/कैश्चन

काभ्यश्चित्/काभ्यश्चन

केषुचित्/केषुचन

चाटकः

चाटुश्लोकः

चाटुश्लोकः

वस्त्रभारवहनम्
कुग्रासम्
अश्ववस्ति - चणकम्
पुच्छवतः - अश्वः

चाटुश्लोकः - ५

रे रे रासभ वस्त्रभारवहनात् कुग्रासमश्वासि किम्?
 राजाश्वावसर्थं प्रयाहि, चणकाभ्यूषं सुखं भक्षय ।
 सर्वान् पुच्छवतो हया इति वदन्त्यत्राधिकारे स्थिताः
 राजा तैरुपदिष्टमेव मनुते सत्यं, तटस्थाः परे ॥

आवस्थम् - वस्तिस्थानम्

चणकाभ्यूषम् - Boiled gram

मनुते - Believe

Summary

- भाषाभ्यासः – चित्-चन-प्रयोगः
- चाटुश्लोकः ०५

प्रश्नाः

Reference links

Sandhi – Interactive Tool

<https://www.sanskritfromhome.org/learning-program-details/Sandhi-Bundle-48703>

Ashtadhyayi

<https://ashtadhyayi.com/>

Parichaya WhatsApp Group

<https://chat.whatsapp.com/Dh0k68U1yclJJBshclAC2m>

Mail – Samskrita Bharati

samskritcorrespondence@gmail.com

॥ शान्तिमन्त्रः sāntimantrah ॥

सर्वे भवन्तु सुखिनः

सर्वे सन्तु निरामयाः ।

सर्वे भद्राणि पश्यन्तु

मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

sarve bhavantu sukhinah

sarve santu nirāmayāḥ ।

sarve bhadrāṇi paśyantu

mā kaścidduḥkhabhāgabhavet ॥

om̄ sāntih̄ sāntih̄ sāntih̄ ॥

QUESTIONS/DOUBTS?

Email us @

sanskritfromhome@vyomalabs.in

For downloading course-materials, login @

www.sanskritfromhome.org

Subscribe to our youtube channel @

[vyoma-samskrta-pathasala](https://www.youtube.com/c/vyoma-samskrta-pathasala)

Buy our Samskrita-learning products @

www.digitalsanskritguru.com

Support our cause for Samskrita-Samskriti @

vyoma.org

© 2024-25 All the content in this presentation is
the intellectual property of Vyoma Linguistic
Labs Foundation.

All materials shared in our website are purely
for the purpose of personal study.

Replication/reuse in any form without written
permission from the organisation is prohibited.

**CONTRIBUTE now & create a transformation;
link in the description below**

**Thank You
For Watching**

**Don't forget to
Subscribe, Like, Share, Comment**

Click the bell

